

Proposta de pràctica d'aula amb aprenentatge col·laboratiu en Didàctica de les Ciències Socials: Estudi de cas en geografia.¹

Dra. Emma D. Vidal Prades
Universitat Jaume I
evidal@edu.uji.es

La situació actual de les aules de la Universitat ens posa en la tessitura de buscar nous recursos per a poder treballar aspectes didàctics en grans grups sense perdre la part pràctica tant necessària per a desenvolupar un aprenentatge autònom, col·laboratiu i cooperatiu a la vegada.

Objectiu

La finalitat de l'estudi ha estat centrada en la intervenció didàctica per a millorar l'aprenentatge col·laboratiu, l'autoaprenentatge d'habilitats per a créixer com a actors del procés educatiu i com a gestors de les activitats. La de gestió del temps, actituds de respecte als iguals i de confiança quan es treballa en grups nombrosos van ser l'eix de treball.

El grup en el que es va fer l'experiència fou amb alumnes de 3er del Grau de Magisteri per a primària. L'assignatura en que es va aplicar va ser la de *Didàctica de les Ciències Socials: Geografia*. Com que els alumnes tenen una formació compartimentada en les diferents assignatures del grau es va intentar que se n'adonessin de la importància de la simultaneïtat com a eina que utilitzaran en la seva futura tasca de mestres. Un mateix element pot ser utilitzat per desenvolupar diferents habilitats, competències i conceptes.

El tema triat va ser fer una maqueta de la plaça del poble dels alumnes. Una part pràctica dintre de la geografia general, donat que era interessant treballar el tema de la representació espacial, la geografia urbana i la humana, per això es va decidir utilitzar la creació d'una maqueta. Una maqueta representava un espai, entès com un volum, però que ens donava joc a representar un espai públic, es va decidir representar una plaça. Una plaça on observar canvis, establir una temporalitat; les places són en gran mesura una representació important de la societat que hi viu al voltant i per un altra banda són lloc de reunió i reivindicació, comunicació, trobada en dies de festa i en moltes ocasions espai de joc per als xiquets, aspecte positiu de cara als records que dona quan es pensa en ella i que projecta futur com a perdurabilitat, sempre ha estat ahí, s'ha reformat, s'ha modernitzar però continua.

Les característiques imposades per a la pràctica tenien com a objectiu experimentar en una manera diferent per a treballar dintre d'un gran grup. El repte estava en centrar el treball en els alumnes que havien de ser protagonistes i a la vegada estar pensant en la utilitat de la pràctica per als futurs docents de primària. El curs 2012/2013 vaig poder treballar en dos grups de primària. Una població d'estudi de 168 alumnes. Estaven dividits en dos grups un de 82 alumnes i l'altre de 86, dels quals 13 estaven d'erasmus i 3 no hi assistien regularment a la classe, per tant no hi van participar, 150 alumnes van formar part.

Els grups per fer la part pràctica de l'assignatura es divideixen en dos subgrups més. Per tant el treball es desenvolupà en grups de 35-41 persones, molt nombrós per a una pràctica però que ha funcional molt bé. Per la qualitat dels alumnes molt treballadors i molt implicats.

¹El present estudi està enmarcat en el projecte: HAR2012-36481 del MEC.

Desenvolupament

Els grups de treball van ser d'entre 7 i 8 persones. La tasca consistia a flexibilitzar els grups en els que havien estat treballant fins al moment i incorporar en el seu voltant altres membres més llunyans a les seves afinitats però també companys. Es va limitar l'activitat de les persones del grup a través de l'assignació de rols, no intercanviables i que només s'assumia per un membre del grup. L'objectiu era que es reflexionaren com a part d'un tot però amb una especificitat imprescindible per al grup, iguals i diferents al mateix temps. Els diferents rols eren: coordinador, dissenyador, director d'obra, responsable del material, maquetador, editor i portaveu. El tercer ítem era la limitació de temps. Cadascú tenia la seua responsabilitat i podia opinar sobre la tasca dels companys però sense imposar el seu criteri.

La tasca s'havia de fer en 3 sessions dintre de l'aula. Se'ls advertia de la limitació a 1h i 30 minuts cada sessió com a màxim per a cada bloc de treball. Per tant havien de delimitar bé què anaven a fer, què faria cada membre del grup i gestionar tota la informació necessària per a poder acabar-ho en temps i manera adequada.

Se'ls oferí la llibertat d'elecció de la plaça. Ho gestionaven entre ells. Com a grup havien de decidir quina seria. Un altre element d'elecció lliure era quin rol feia cada membre del grup. També tenien llibertat d'elegir de tamany de la maqueta, podien decidir si era d'A3 o d'A4. També decidien quina quantitat d'informació real representaven, es a dir, ells imposaven la rellevància dels elements que apareixen, i la manera de representar-los. I per últim havien de pensar en elements dels que fer-la per a poder ser utilitzats en un aula de primària.

- Distribució de Rols

El coordinador era la persona encarregada d'assegurar-se que cada dia acudiren tots els membres del grup i si no, li ho havien de justificar, també era l'encarregat de prendre notes del que passava en les dos primeres sessions i li ho havia de donar a l'editor per a que ho reflexara en el treball escrit.

El dissenyador era la persona encarregada de fer un mapa cognitiu de la plaça elegida pel grup. Havia de fer-lo i acabar-lo la primera sessió per a no entorpir el treball dels companys. Havia de comunicar-li la feina al director d'obra per explicar-li quina era la seua idea del que s'havia de representar en la maqueta.

El director d'obra era la persona que tenia que interpretar el disseny amb l'ajuda del dissenyador i havia de parlar amb la resta de companys, amb el responsable del material per tal d'aconseguir els materials necessaris i donar la informació oportuna als responsables de la construcció de la maqueta.

El responsable del material era la persona que s'havia d'encarregar de dur a tots els materials requerits o els que ell cregués oportú en la segona sessió, si falla també entorpeix la tasca dels companys i ha de tindre en compte l'opinió dels companys perquè es posen en debat si du elements que no són necessaris o en falten d'altres que poden ser indispensables com el suport per a la maqueta. Havia d'acordar amb el maquetador i amb el director d'obra quins serien els elements indispensables. A més tenia la limitació de utilitzar materials aptes per a realitzar pràctiques amb xiquets de primària, i que foren econòmics.

El maquetador era la persona encarregada de donar-li volum al mapa cognitiu realitzat pel dissenyador però no li ho havia d'explicar directament el dissenyador per a que no li imposés canvis en l'acabat. Havia de fer-se a través del director d'obra com a intermediari per a seguir una línia de diàleg i no es convertís en un guirigall la pràctica. Podien ser dos persones si quedaven de punta. Teníem 168 subjectes distribuïts en 4 grups de pràctica. Es van conformar 21 grups, 17 de huit persones, dos de set persones i dos de sis, i es va atendre la diversitat de sis persones que no acudien presencialment que van fer una maqueta d'un edifici individual, apta per a alumnes de 4at de primària.

L'editor era la persona que havia d'entregar el treball redactat per al que necessitava que el coordinador li donaré la seua tasca finalitzada al termini de la segona sessió. Havia d'incloure el mapa cognitiu a partir del qual s'havia realitzat la maqueta, una foto de la maqueta i una foto real de la plaça elegida pel grup. En el treball havia d'incloure les conclusions de cadascun dels membres del grup i la seua experiència amb la seua tasca.

El portaveu era l'encarregat de comunicar-se amb la professora i amb la resta de portaveus per resoldre dubtes o aconseguir ajuda. Encara que la seva tasca principal estava vinculada directament a l'exposició oral en l'última sessió del resultat optés pel seu grup de treball, justificant l'elecció de la plaça, la distribució de rols i les dificultats trobades així com les conclusions a les que havien aplegat.

- Temporalització del treball

El primer dia havien de conformar els grups, assignar els rols i començar a treballar tots els membres del grup en conjunt decidien quina plaça es triava i quins elements apareixerien en la futura maqueta. Era interessant que ells decidiren la plaça perquè això mostrava el nivell de comprensió de la dificultat de triar una plaça molt bonica però que era inviable en el temps estipulat per a realitzar-la una persona sola. La tasca consistia a donar-li volum a un mapa cognitiu realitzat per un company. No tant com a perfecció en l'acabat.

La repartició de rols va ser variada, se'ls va donar llibertat per fer-ho com volgueren. Tres grups s'ho van sortejar, 17 van decidir triar cadascú la tasca que més li agradava. Era interessant observar com les tasques que ells consideraven més fàcils, portaveu, encarregat de material, director d'obra, dissenyador... van ser les primeres en agafar-les i després eren els que menys paciència tenien en els seus companys

La tasca va ser molt enriquidora perquè tots els grups van fer el treball, només un grup dels 20 conformats va haver de necessitar reestructurar la manera de treballar i el van presentar fora de plaç. Va ser tot un èxit perquè la majoria de grups van poder fer totes les activitats proposades mantenint les condicions i característiques demanades.

Es va observar molt de nerviosisme el dia de la construcció de la maqueta i els constructors van ser els subjectes que més pressió van suportar en la realització de la pràctica. No van respectar la tranquil·litat necessària als seus propis companys que parlaven i donaven la seua opinió de tot sense seguir les vies marcades generant un nivell elevat de soroll a l'aula. Els va costar molt entendre, se'ls va haver de cridar l'atenció per a que respectaren les tasques dels companys i baixaren la veu al parlar. Atribuïen la falta de temps al seu nerviosisme, però la quantitat de feina l'havien triada ells i era la seua responsabilitat no exigir a un dels membres més que a la resta, en lloc de rectificar i simplificar la tasca, molts van optar per interindre en la creació de materials de suport al maquetador, però sabien que si feien ells la maqueta tindrien una valoració negativa, hauria fallat la tasca. Al ser una opció triada pel propi grup eren ells qui havien de resoldre les incidències, que anaven quedant reflectides en l'informe del coordinador, tres grups van rectificar durant el procés, van gestionar el conflicte i el van resoldre.

Uns pocs grups van tardar en entendre que la nota final no depenia de la maqueta sinó que es valorava tot el procés de presa de decisions, resolució de conflictes, respecte als companys i si una part mancava es penalitzava el resultat global, per tant si no es respectava conforme a les condicions imposades tot fluïxjava.

Era molt interessant observar com es saltaven els nivells de comunicació per imposar el seu criteri alçant en algun casos inclús la veu i molestant els seus companys i a la resta de grups. D'altres en canvi van fer tot el que se'ls demanava i els va sobrar temps. Això els va ajudar a adonar-se'n de que l'ordre i el respecte al temps fa que funcione la cadena de treball. I a més el nivell d'estrès era molt inferior. Van tindre temps de revisar detalls i poder treballar les conclusions en calma.

Altres grups 4 van saltar les limitacions de fer la tasca dintre de l'aula, requisit que se'ls demanava per a impedir que es saltaren els rols, no obstant, en el treball havia de quedar reflectit que no havien acudit a classe i això penalitzava la tasca del coordinador donat que era el responsable de que estigueren a l'aula. Tots ho van posar en les conclusions finals de la tasca.

Els dies de les presentacions dels resultats van ser molt enriquidors per als alumnes que anaven opinant sobre els resultats obtinguts. Es van exposar les maquetes a l'aula i van veure els seus resultats i els dels seus companys, tots fets en el mateix temps. Després van veure les exposicions del portaveus on explicaven el sentit de l'elecció de la plaça, les dificultats trobades a l'hora de fer la pràctica i també les reflexions personals i grupals dels membres. Per acabar tenien l'opció de valorar el resultat.

- Valoració de la pràctica per part dels alumnes

Per finalitzar la pràctica, se'ls passava als alumnes una enquesta anònima de satisfacció de la pràctica. En esta enquesta es valoraven 11 ítems que eren necessaris per a que reflexionaren sobre el que havien fet i servia a la professora per tindre informació individualitzada i personal que donaria pautes per a fer canvis de cara a pròximes pràctiques grupals. El que fóra anònima ens servia per a aconseguir un major nivell de sinceritat.

Se'ls preguntava per si havien tingut dificultat en realitzar la tasca. Era necessari per que consideraren la dificultat que hi havia en el rol que havien triat o els havia tocat.

Se'ls qüestionava si havien tingut en compte als seus companys a l'hora de realitzar la seua tasca personal. Important per a que pensaren si havien estat egoistes o pel contrari havien pensat les repercussions que tenia que ell fallés.

També se'ls preguntava per si s'havien sentit envaïts en la seua tasca. Important per a que pensaren en si ells havien envaït l'espai dels companys a la vegada que contestaven per la seua situació personal.

Se preguntava pel respecte al temps en la realització de cada una de les tasques i al temps total de la pràctica.

L'últim apartat de l'enquesta estava enfocat en l'autoavaluació personal preguntant-los per el nivell de satisfacció en el resultat obtingut en la seua tasca, en el nivell de satisfacció al resultat global de la pràctica amb el grup i per fi posar-li una nota a la seua maqueta.

Per a finalitzar havien d'avaluar el resultat de la resta de grups, després de veure l'exposició, per a que tots fossin responsables i els portaveus se n'adonaren de la importància que té fer una bona explicació del treball grupal i de defensar el resultat de la maqueta. Per a poder fer una bona exposició era necessari haver estat en comunicació amb l'editor i que li donés tota la informació recollida pel coordinador i fer una bona presentació amb ajuda visual per mostrar el mapa cognitiu a partir del qual havien obtingut la maqueta i una imatge real per a veure com era la plaça en realitat. Per que així es podien valorar els ítems que ells havien utilitzat de la realitat per a destacar-los a l'hora de construir la seua maqueta. Perqué es representaven unes coses de la plaça i no unes altres, si s'inclouïen elements externs al projecte dissenyat i en definitiva reflexionar de la simultaneïtat d'activitats fetes només en una pràctica.

Conclusions i prospectiva

Ha estat una experiència molt positiva. Els alumnes van treballar competències de capacitat de direcció i coordinació; capacitat d'anàlisi i síntesi; capacitat de gestió de la informació; aprenentatge autònom i capacitat de treball en equip.

Tots els alumnes han mostrat la seua satisfacció en el resultat de l'avaluació posterior a la pràctica valorant-se a sí mateix un 60% amb un 5, al grup un 63% també amb un 5 i el resultat

ha oscil·lat entre 4 i 5 amb un 96% dels enquestats per a ells de manera individual i al seu grup un 92%.

En la pràctica hem treballat també el pensament crític, al qüestionar-se perquè se'ls marcaven les limitacions i poder veure exemples de com fer-ho a la vegada que es desenvolupava el pensament creatiu per a resoldre el que se'ls requeria en el temps proposat en un resultat molt satisfactori per a ells.

Pot ser molt beneficiosa aquesta tasca per a treballar, en alumnat de tercer cicle de primària, mapes, plànols, maquetes, orientació i creativitat perquè els resultats han estat molt variats.

Una vegada coneguda la tasca en les presentacions orals els alumnes destacaven la seua satisfacció d'haver aconseguit aquell resultat només en 1 hora y mitja al haver-se coordinat i tots haver complert amb responsabilitat la seva tasca personal.

El treball cooperatiu en la Universitat pot ser molt beneficiós perquè al distribuir un gran grup en xicotets dins la mateixa aula i marcar-los pautes de treball concretes afavorix que el docent pugui tenir més temps per a dedicar-li a cada grup en tutories o en la pròpia aula i explicar aquells aspectes que crega que són més interessants o importants perquè l'aprenentatge autònom no siga un impediment en el treball per equips.

Un aspecte interessant és que si es fan més pràctiques al llarg del curs les tasques vagen rotant i els alumnes no es encasellen en una única tasca tot l'any.

Qüestions i/o consideracions per al debat

- Es pot treballar amb adults exemples que s'han de dur a l'aula i a la vegada ensenyar-lo tasca dels companys?
- Col·laboració sense inmiscuir-se en la tasca de l'altre i aprendre a acceptar crítiques per a aconseguir millorar una tasca feta en grup?
- És viable el treball pràctic a les aules de la universitat amb grups de treball per damunt de 40 alumnes?

Bibliografia

- Joan A. Traver i Manolo Rodríguez (2011): *Los cuadernos de aprendizaje en grupo*. La Xara Edicions, Cullera (València).
- Rafael García, Joan A. Traver i Isabel Candela (2001): *Aprendizaje cooperativo. Fundamentos, características y técnicas*. Cuadernos de educación para la acción social. www.editorial ccs.com.
- http://www.ice.udl.es/interi/treball_cooperatiu.pdf
- <http://www.rosasentat.org/antiga/biblioteca/Treball%cooperatiu.pdf>.

ANEX I. INFORMACIÓ DONADA ALS ALUMNES PER AL DESENVOLUPAMENT DE LA PRÀCTICA.

PRÀCTICA nº 2

1. Títol de la pràctica	P2. Elaboració de la maqueta de la plaça del meu poble.
2. Tipus de pràctica	En grup (mínim 3 – màxim 7 persones)
3. Modalitat	Elaboració de treballs acadèmics.
4. Període de realització	PR1 i PR2 5/10/12 al 26/10/12 PR3 i PR4 4/10/12 al 25/10/12
5. Data d' entrega	PR1: 26/10/12 PR2:26/10/12 PR3: 25/10/12 PR4:25/10/12
6. Descripció de la pràctica	<p>-Elaborar una maqueta en grup.</p> <p>- Elaborar tres documents:</p> <p>a) Treball de 5 a 10 fulls que recull la trajectòria. (coordinador memòria)</p> <p>b) Posar y traure sempre una conclusió final en la que incloureu</p> <ul style="list-style-type: none"> - Reflexions sobre l' après (els resultats es a dir, els continguts, i el procés). - Dificultats trobades. - Incidències. - Crítica del tema i de la manera de treballar-lo, del procés, de la dinàmica de les classes, etc. <p>c) Autoavaluació (punts forts i punts dèbils, es a decir, el millor i el pitjor del treball).</p> <p>- creació del grup, posar-li nom al grup:</p> <ul style="list-style-type: none"> - coordinador (membres, dades, reunions i memòria) - portaveu (exposició de la pràctica i comunicació amb altres grups i la professora) - dissenyador (crearà un mapa cognitiu d'una plaça i la projectarà en paper per traslladar-a a una maqueta en 3D. - encarregat del material (aconsegueix tot el necessari per a la construcció de la maqueta) - director d'obra (supervisa el treball i s'encarrega de que la maqueta i el mapa cognitiu siguen iguals.) - editor (redacta el treball escrit que s'ha d'entregar) - constructors de la maqueta (2 persones) són els que fan la maqueta. L'acabat depen d'ells.
7. Format del document a entregar	- Document que recull el treball efectuat. Extensió màxima: 10 cares de foli (tipus de lletra: Times New Roman; cos: 12p.; interlineat: 1,5; justificat). Deu incloure una portada amb el títol i els noms de les persones que integren el grup de treball.
8. Competències treballades	<ul style="list-style-type: none"> - capacitat de direcció i coordinació - Capacitat d'anàlisi i síntesi - Capacitat de gestió de la informació - Aprenentatge autònom - Treball en equip
9. Exposició a l' aula (característiques)	<ul style="list-style-type: none"> - ús de presentació en power point si ho creieu convenient. - Duració màxima per grup: 10 min. - Presentació del póster-resum. Síntesi dels principals resultats obtinguts. No es tracta d' un resum de tot el treball, sino de seleccionar els aspectes més significatius e il·lustratius.
10. Criteris d' avaluació.	<ul style="list-style-type: none"> - El treball escrit. (inclou tot el material, mapa, fotos de la maqueta, memòria del coordinador, hores treballades...) - Les conclusions. - La maqueta. - L'exposició.
11. Observacions	<ul style="list-style-type: none"> - La realització de la pràctica és OBLIGATORIA. - No presentar el treball a la data, hora i aula fixades implica suspendre el treball

ANEX II. ENQUESTA DE SATISFACCIÓ DE LA PRÀCTICA 2.

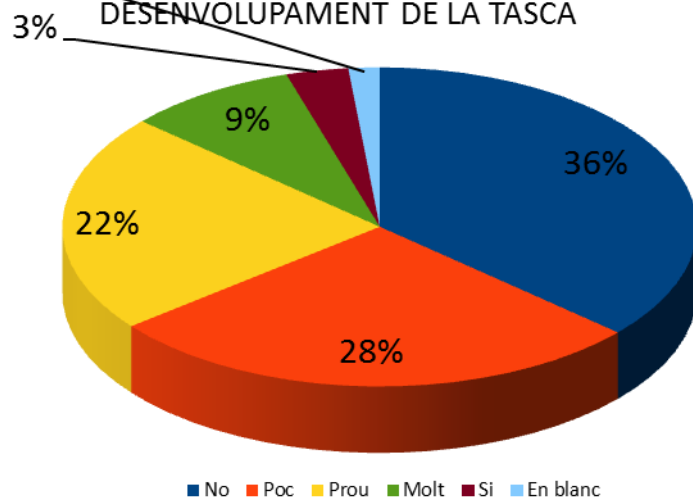
- Quina tasca has realitzat?
- Has trobat dificultats per a fer-la?
- Creus que has tingut en compte a la resta de membres del teu grup al realitzar-la?
- T'has sentit envaït en la teua tasca?
- Creus que s'han respectat els temps de realització de cadauna de les tasques?
- Has respectat el temps dels teus companys?
- Quina nota posaries de satisfacció al resultat de la teua tasca?
- Quina nota posaries de satisfacció al resultat global de la pràctica amb el grup?
- Posa-li una nota a la maqueta del teu grup. (1 al 5)

ANEX III. RESULTATS DE L'ENQUESTA A TOT EL GRUP D'ALUMNES.

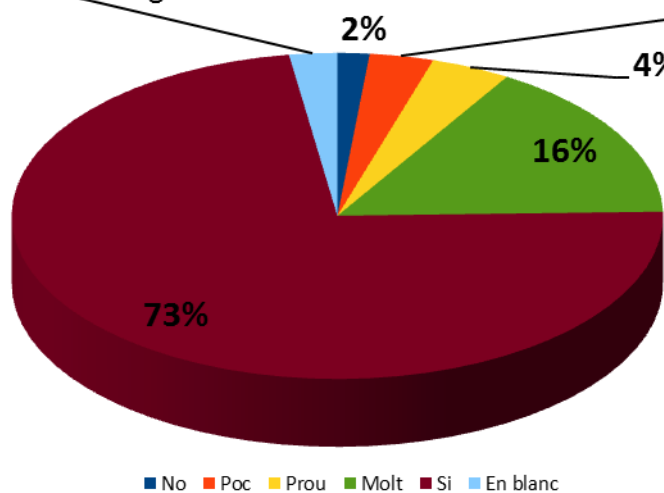
Tabla 1. Resum de l'enquesta a tot el grup.

VALORS	PREGUNTA 1 DIFICULTAT PERSONAL LA TASCA	PREGUNTA 2 COMPTAR AMB ELS COMPANYS	PREGUNTA 3 INVASIÓ DE LA TASCA PER PART DEL COMPAÑYS	PREGUNTA 4 RESPECTE EN EL GRUP DE LA OPINIÓ PERSONAL	PREGUNTA 5 RESPECTE PERSONAL DEL TEMPS	PREGUNTA 6 RESPECTE AL TEMPS DE LA RESTA	PREGUNTA 7 NOTA PERSONAL	PREGUNTA 8 NOTA QUE LIPOSES AL TEU GRUP	PREGUNTA 9 NOTA DE LA MAQUETA
1. NO/EN NOTA 2	46	2	98	1	5	1	0	0	0
2. POC/EN NOTA 4	35	4	12	2	6	1	1	3	1
3. PROU/EN NOTA 6	28	5	3	5	8	4	2	4	3
4. MOLT/EN NOTA 8	11	20	6	16	25	19	45	36	44
5. SI/EN NOTA 10	4	92	4	100	79	96	75	80	76
EN BLANC	2	3	3	2	3	2	3	3	2
Total enquestats	126	126	126	126	126	126	126	126	126

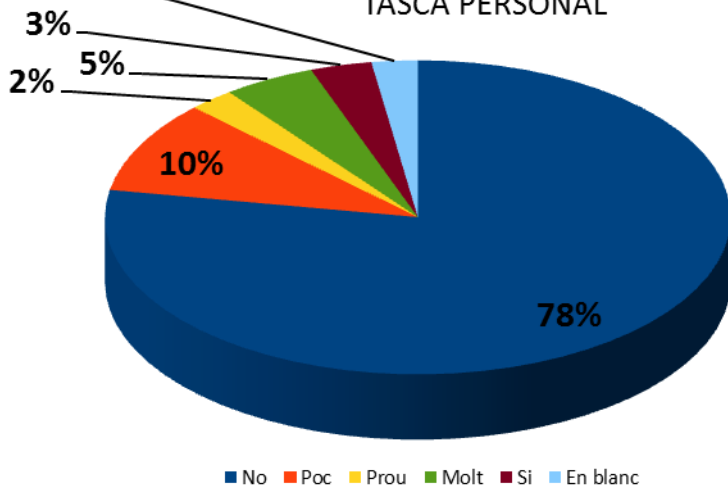
2% Pregunta 1 DIFICULTAT PERSONAL EN EL DESENVOLUPAMENT DE LA TASCA

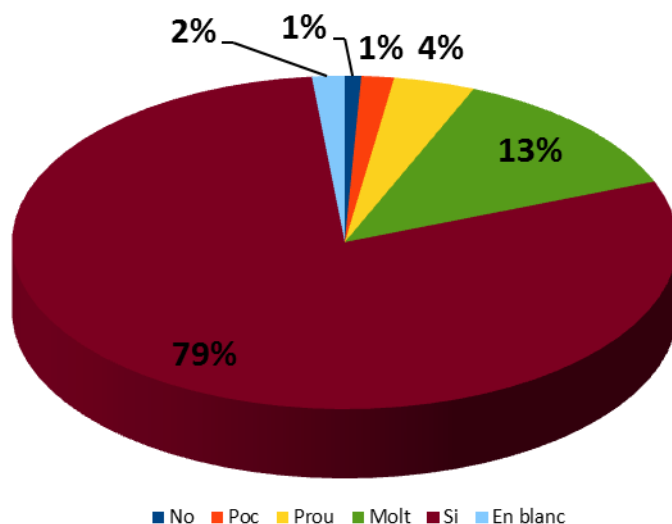
2% Pregunta 2 COMPTAR AMB ELS COMPANYS

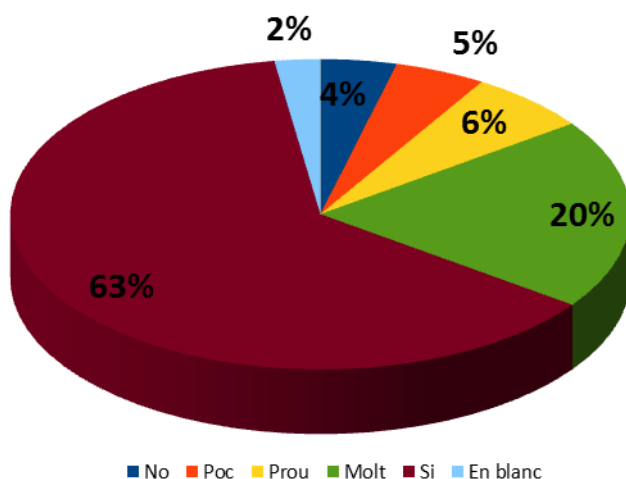
2% Pregunta 3 INVASIÓ PER PART DELS COMPANYS EN LA TASCA PERSONAL

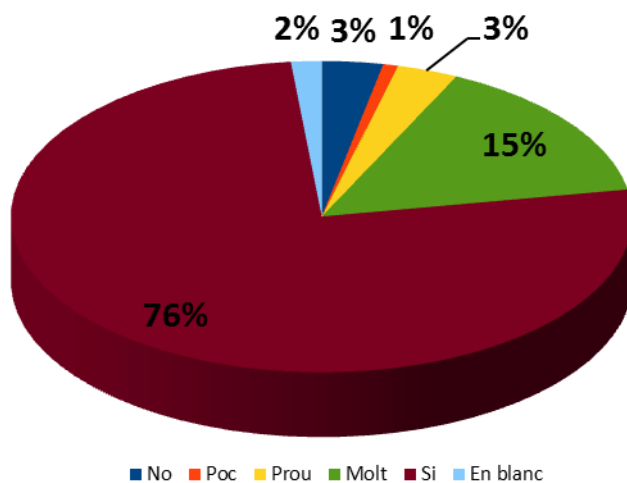
Pregunta 4 RESPECTE EN EL GRUP DE LA OPINIÓ PERSONAL

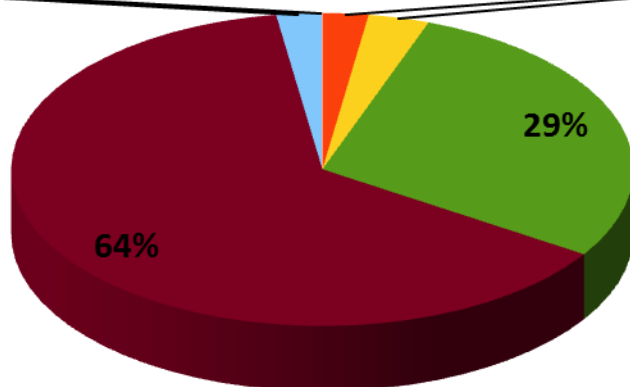
Pregunta 5 RESPECTE DE TEMPS EN EL GRUP

Pregunta 6 RESPECTE AL TEMPS DE LA RESTA DE COMPANYS

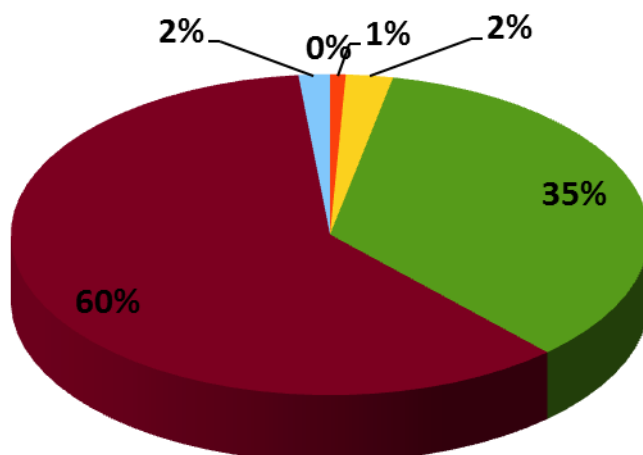

Pregunta 8. POSA-LI NOTA AL TEU GRUP

■ 2 PUNTS ■ 4 PUNTS ■ 6 PUNTS ■ 8 PUNTS ■ 10 PUNTS ■ En Blanc

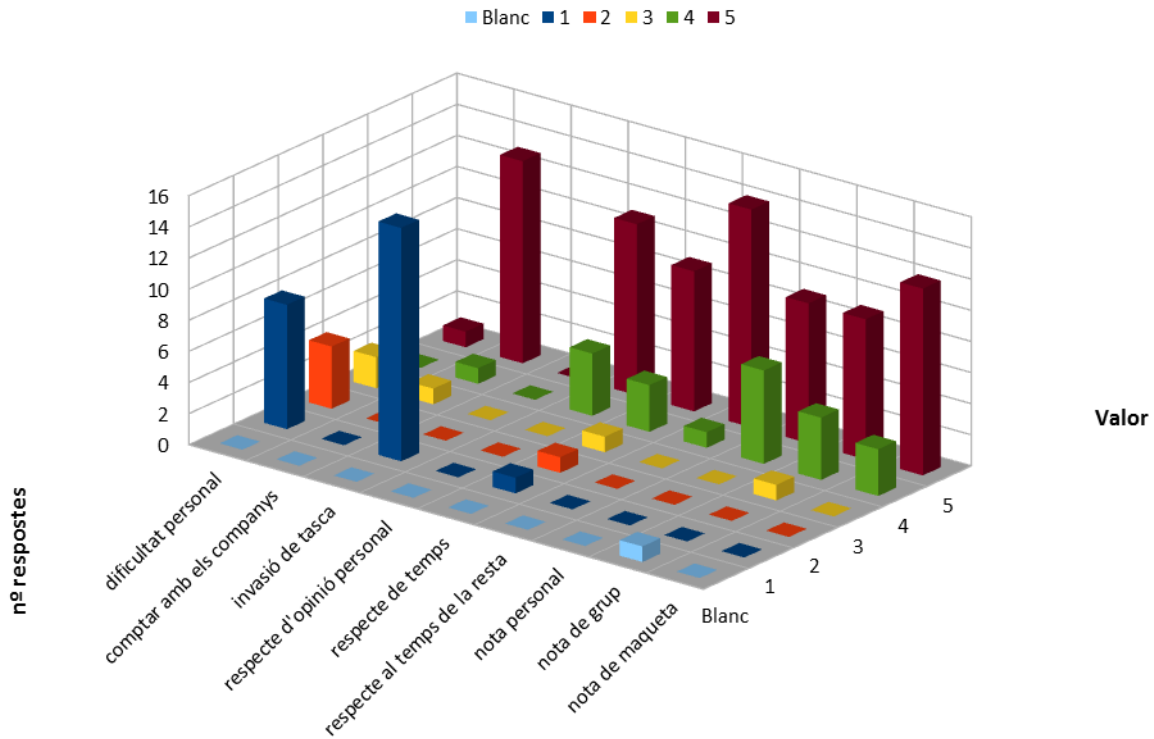
Pregunta 9. POSA-LI NOTA A LA VOSTRA MAQUETA

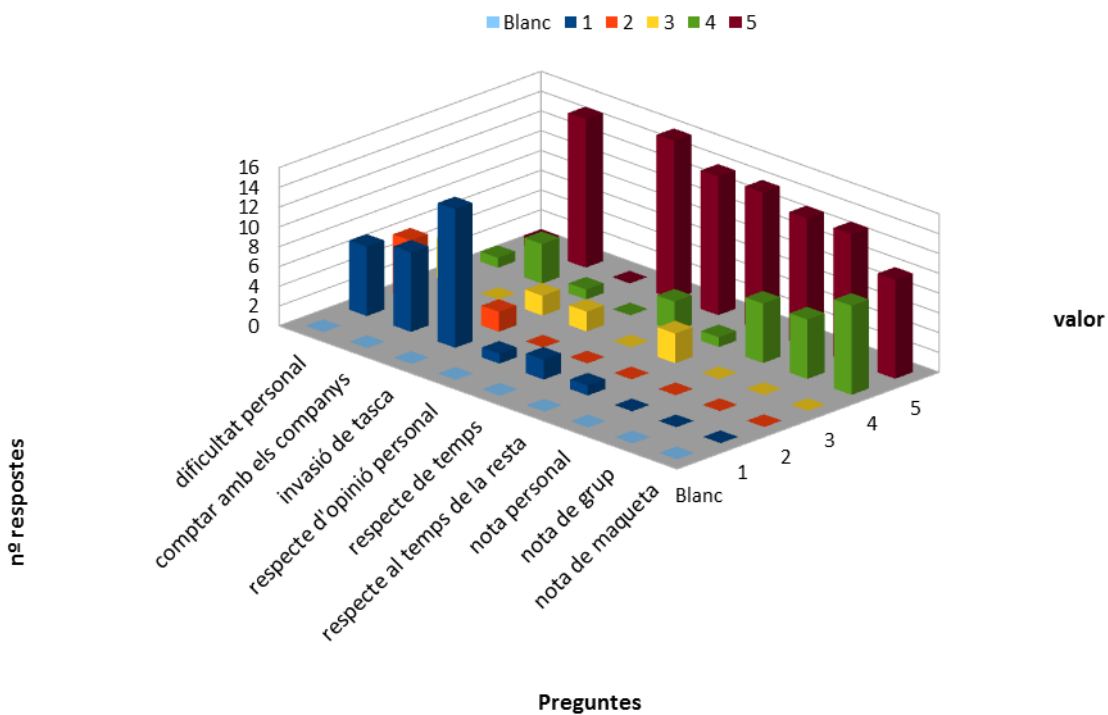
■ 2 PUNTS ■ 4 PUNTS ■ 6 PUNTS ■ 8 PUNTS ■ 10 PUNTS ■ En Blanc

ANEX IV. RESULTATS PER TASQUES DESENVOLUPADES.

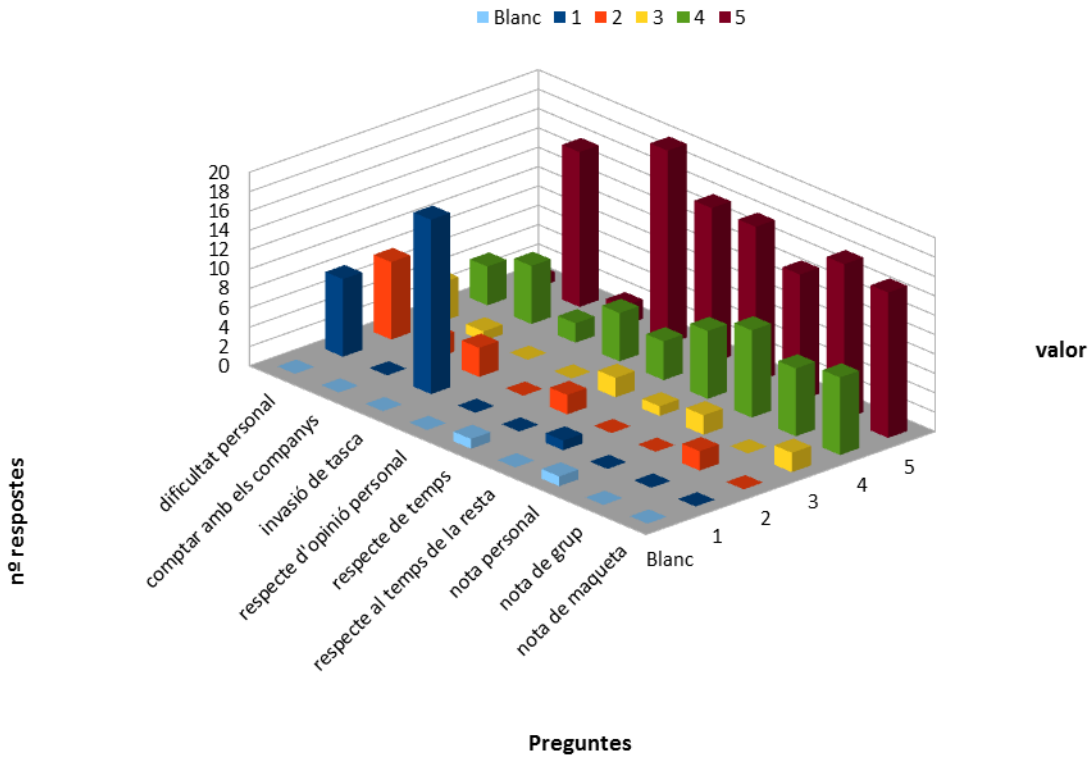
Encarregada/-t de material

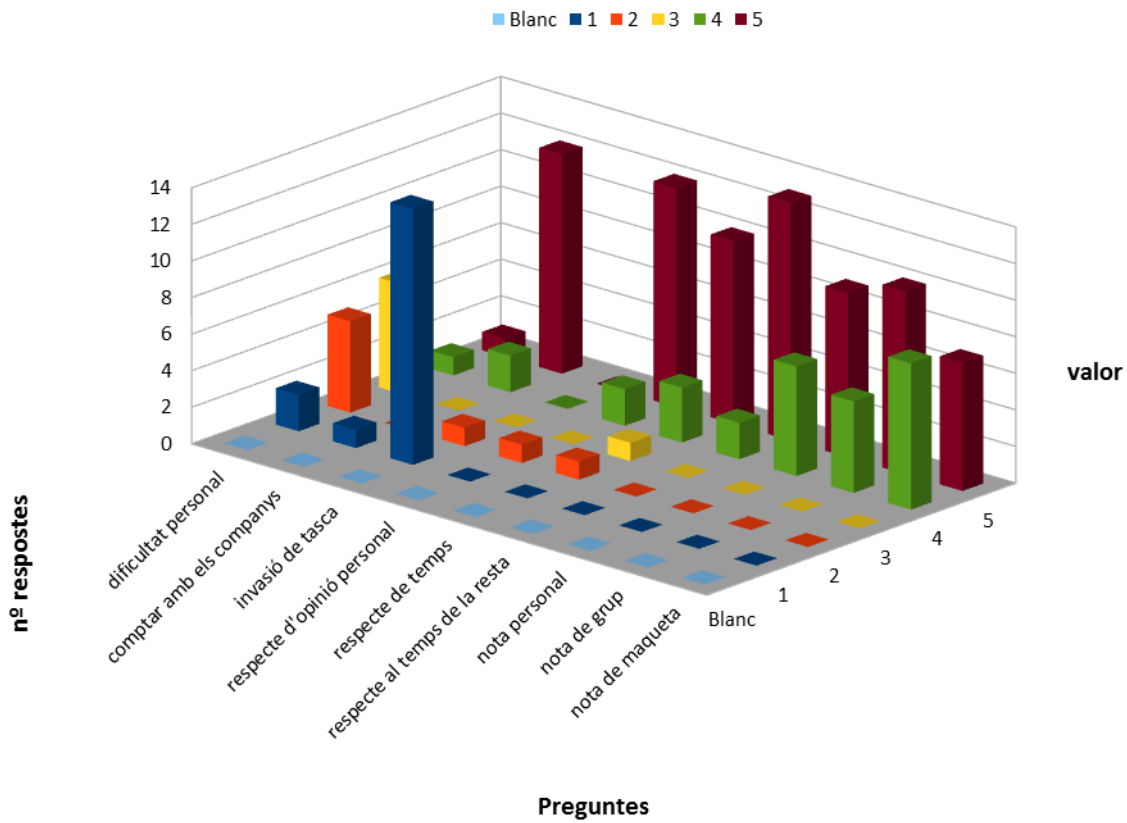
Director/-a d'obra

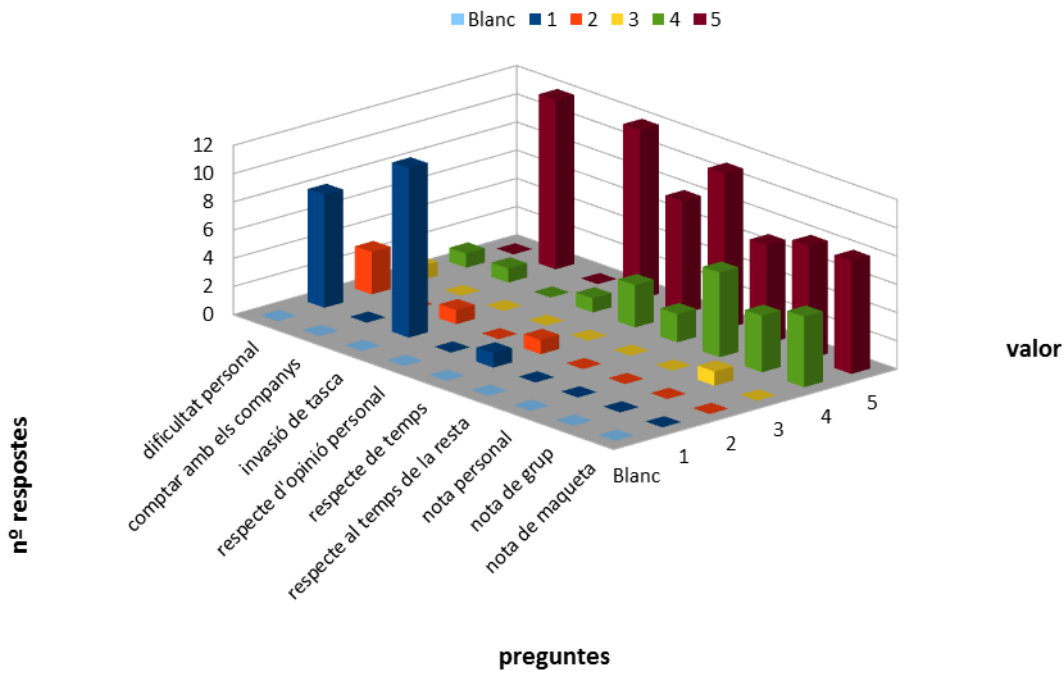
Constructor/a de la maqueta

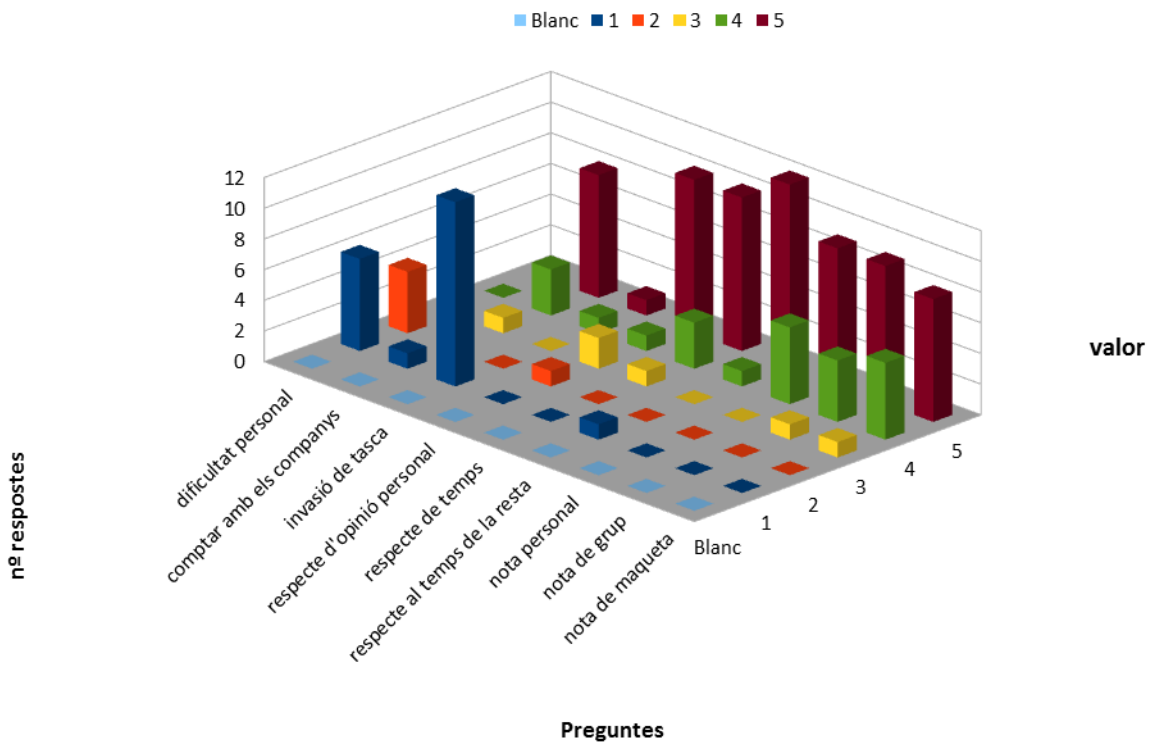
Editor/-a

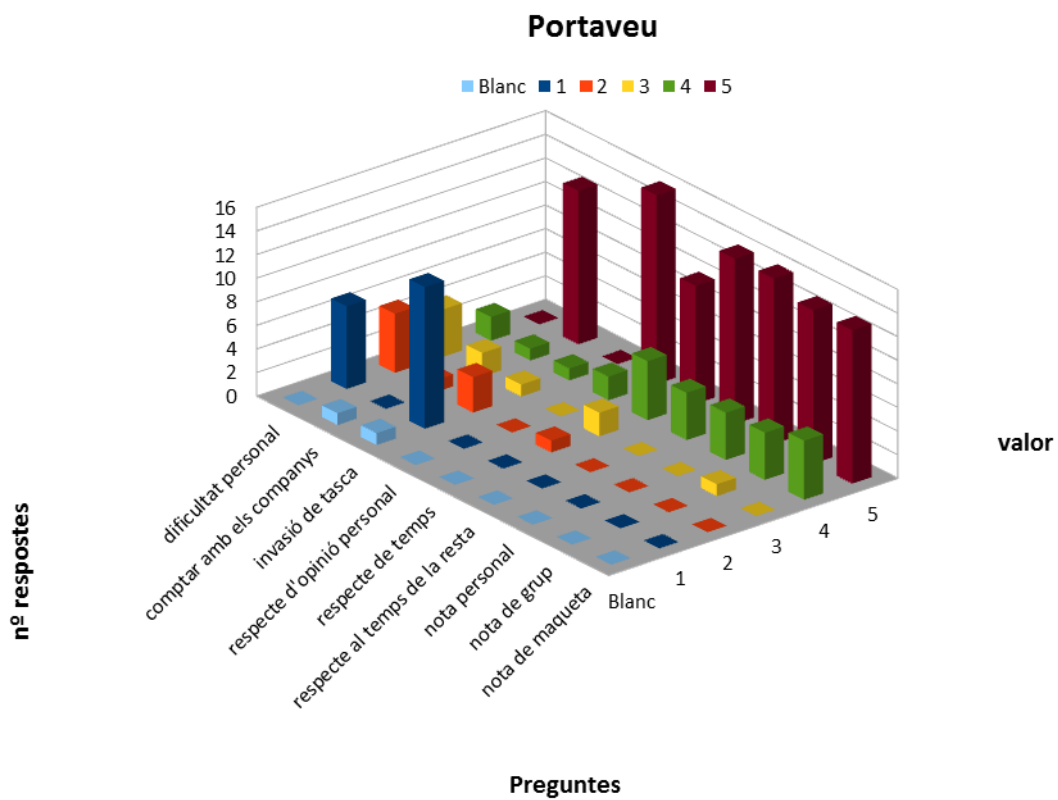

Coordinador/-a

Dissenyador/-a

Diverses ocupacions

